

Panis in pannis – Chlieb v plienkach. Meditácie o latinských textoch byzantskej liturgie, II. časť

Lucia Laudoni

25. apríla 2022 ✚ Kultúra

pokračovanie I. časti

Blchu spiacu v huňatej psej srsti voľné oko ľahko prehliadne, potvorka však dá o sebe vedieť inak... Aj pravda, Božia blcha a ľadová sprcha klamárov, často uniká letnému pohľadu, no keď sa zahryzne do duše – *ahimè!*¹ *Conscientia mordetur*² – konštatovali už Rimania o nejednom zradcovi ríše.

Mordax (hryzavý) má byť každý dobrý verš. Poézia sa zahryzne do človeka a jej posvätné zuby ho viac nepustia: dojíma, panuje, glorifikuje, spieva cavatinu.³ Taká má byť liturgická poézia – má nás hrýzt vo svedomí, aby nás urobila lepšími.

Opona medzi nebom a zemou padá, čas je iba *nigra nebula*⁴ roztopená sladkými ohnivými jazykmi sviec. Okovy vekov zlomí jediné slovo kňaza a my všetci stojíme pod Kalváriou nie ako diváci, nie ako herci, ale *Christi cupidi* – chtiví Krista.

Orlie hniezda s byzantskými mníchmi v čiernych kamilavkách⁵ objímajú cukrovo sypké oblaky, symbol nebeského kadidla nestvoreného ľudskou rukou. Tu sa človek stráca, aby v noetickej čipke našiel výšivku vlastnej duše (s viac či menej roztrhanými niťami). Ešte v 20. storočí bola kladka so železným košom jediným spôsobom dopravy k ihlanovitým skalám, na ktorých sú ako na vankúšoch učupené grécke Meteory.⁶ Netradičný výťah zvečnený na nejednej pohľadnici z tejto „ambasády“ neba na zemi je vlastne modlitbou v reťaziach.

Pokiaľ sme obťaženi hriechom, ktorí sme pred spovedníkom zatajili, výťah modlitby nebude fungovať. Liturgická modlitba je imanentným výťahom do raja a jeho kladkou je ľudské srdce.

Grécke Meteory pripomínajú orlie hniezda.

Zdroj: pixabay.com

Triáda svätej liturgie zabalená do balíčka slovo – úkon – úklon primárne nevyjadruje *quid opus sit facto*,⁷ ale to, čo sa práve teraz uskutočňuje na nebi – a v zrkadle neba v človeku.

Na každej liturgii však prežívame *crisis*. Moderná kríza, regres, pád do medvedej nory (ne)mohúcnosti, nič z toho nie je pravým významom helenistického podstatného mena *crisis*. Za gréckou jazykovou fasádou zasadá súdna stolica. *Crisis* je súd. Liturgia má – okrem dobre známeho sakrifiálneho⁸ a oslavného aspektu – charakter mystického súdu. Usvedčuje a oslobodzuje s o to väčšou vehemenciou. Liturgia trestá i odpúšťa, pozdvihuje aj vrhá do kolien, pozýva a varuje: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus*.⁹

Namiesto prísnych sudcov nás vítajú tváre svätcov z ikonostasu. Hľadači fyzikálnych dôkazov jestvovania Boha, pozor! Svätec, náš brat a človek z mäsa a kostí, je najkrajším svedectvom Božej existencie. Živými husľami, na ktorých sám Pán Ježiš hrá slákom Ducha vždy novú a neočakávanú melódiu.

Teatro Olimpico, slávna Palladiova imitácia antického divadla v talianskej Vicenze, si s trojdverovou dispozíciou ikonostasu pokojne môže potykať. Ak aj pripustíme, že podobnosť architektonického riešenia nie je produktom náhody, bude zradné myslieť si, že ikonostas byzantského chrámu je vlastným dieťaťom centrálnej kamennej scény (*scaenae frons*) antického divadla (a ničoho iného). Stredným dverám klasickej divadelnej scény však moderná historiografia hovorí *porta regia* rovnako, ako je tomu v byzantskej liturgickej kultúre,¹⁰ súvislosť medzi profánnou a liturgickou drámou preto netreba zahodiť do odpadkového koša logiky.

Divadlo malo v antike posvätný charakter. Bolo súčasťou verejného kultu a sprevádzali ho pohanské obety, východorímsky Bohonosný trón preto hľadel na pohanskú drámu s istou dávkou dešpektu. Na Západe vstáva divadelný Fénix z popola až v 10. storočí zásluhou zbožnej dramatičky *Hrotsvity*. Byzantská liturgia však nezavrhuje antický ideál *catharsis*. Transformuje ho a dáva mu „krížotvornú“ silu, ktorú *religio gentium*¹¹ nepoznala.

Nemecký hudobný bard Richard Wagner blúdil v labyrinte ideí, myslieť si, že operná dráma je syntézou všetkých umení. Pokiaľ by Wagner poznal tajomstvá liturgie východných kresťanov, možno by svoj výrok poopravil a prisúdil práve liturgii – synergii *omnium artium*.¹²

Kristus – Umelec umelcov.

Zdroj: pixnio.com

Relikty grécko-rímskej drámy sa v liturgii roztápajú ako ľad v horúcej vode, svätá obeta však divadlom nebola, nie je a nikdy nebude. Anglické *performance* (umelecký výkon, predstavenie, šou) korení v latinskom neklasickej slovese *performare*, to je však ešte rozžuvané fonológiou starej francúzštiny. *Performare* – pretvárať. Veľký Gogoľ v závere sugestívnych meditácií o božskej liturgii opäť hrá na *simandron*¹³ slova: svätosvätá obeť nás viditeľne pretvára *ante conspectum mundi*¹⁴ a zároveň v

skrytosti. Každému, kto sa chce stať lepším a očistiť Božiu ikonu v útrobach svojho ja, treba naordinovať *remedium*¹⁵ svätej liturgie a nie psychologický motivačný tréning, ktorý tak často dáva zelenú egoizmu a tvrdým laktom... Gogoľ dodáva, že všetko dobré a sväté, čo nás obklopuje, vychádza z nebeskej liturgie a k nej aj smeruje. Slniečnica sa otáča za Slnkom a duša za Božskou Službou.

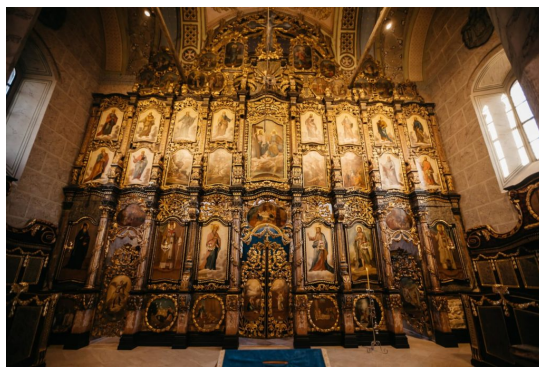
Východná bohoslužba zdôrazňuje somato-senzorický (zmyslovo-telesný) status človeka¹⁶ *ab initio usque ad finem*.¹⁷ Má liturgia vôbec koniec? Z transcendentálneho uhla pohľadu nemá ani začiatok. Teraz nie je reč o začiatku a konci ohraničenom vencom konkrétnych úkonov. Je otázkou (večného) života a smrti uvedomiť si, že božská liturgia odvíjajúca sa v pozemskom čase a v pozemskom chráme je len niťou nebeského kľbka a ozvenou nepretržitej rajskej doxológie.

Každá jedna liturgia konaná na zemi je nenahraditeľným sklíčkom v nebeskej vitráži. Zlá vôľa je kameň vhodený do krehkého okna pokoja. Kameň rozbíjajúci chrámový obraz. Ten obraz neba, ktorý nie je náš. Každý neadekvátny ľudský zásah do integrity a atmosféry božskej služby bolestne ničí harmóniu rajskej vitráže, je disonantným akordom *Immolationis Domini*.¹⁸ Všetky nevhodné modifikácie a zanedbania liturgického poriadku vychádzajú z mylnej predstavy, že liturgia je naším vlastníctvom, že nám patrí. Výstrednosť a lenivosť sú psychologickými marionetami, ktoré vedie jeden a ten istý bábkoherec – Diabol. S liturgiou si preto nemôžeme robiť, čo sa nám zachce. Bohoslužba patrí Bohu, On je Najvyšším a Dokonalým liturgistom. A pre hriešne ľudské oči je *divina liturgia*¹⁹ magnifcentným teleskopom, ktorý ukazuje dielo spásy neprístupné chladnému pohľadu.

Aferencia je prenos informácie z periférie do centra (aspoň tak si to predstavuje slovník). Stopa je správna, veď latinské *affero* (pôvodne *ad-fero*) znamená prinášam, donášam – ale čo? *Affero spem* – prinášam nádej. Liturgická aferencia v tomto kontexte definuje prínos a prenos aj tej najmenšej odrobinky dobra z tmavého kúta našej bytosti na oltár *in medio Ecclesiae*.²⁰ Bohoslužba je magnet, ktorý priťahuje k sebe všetky zrníčka pravdy, krásy a dobra, ktoré by inak zhltol vysávač svetských rozkoší.

Liturgia je vo svojom takmer geometrickom poriadku ikonou nebeského Jeruzalema. Rubriky a predpísané úkony sú múrmi Božieho mesta a hradbami, ktoré nepustia dnu nič profánne a nečisté. Keď človek svojím egocentrizmom útočí na liturgické múry, pocíti bolesť a tvrdý úder. Ranu starobylosti, neprístupnosti, zložitosti, dlhého trvania, nevšedného jazyka a ktovie, čoho ešte. Horúca hlava sa vo svojej pýche pokúša zboriť tisícročné hraby liturgie a nevidí, že vedľa je Brána, ktorou môže pohodlne vojsť dovnútra. Bránou je sám Kristus a kľúčom k nej Tradícia. Kto roztavil kľúč tradície, aby ho premenil na delo postmodernizmu, ten stebлом pýchy bránu liturgie neotvorí.

Kresťanská eucharistická Obeta je vo svojej podstate celebrowaná *sine intermissione*²¹ od jej ustanovenia Božím Synom na zemi a od Zostúpenia *Paracleta*²² na apoštolov až do našej súčasnosti. Akékoľvek perfídne pozemské prerušenia či obmedzenia procesu celebrácie nemajú moc zastaviť večnú Liturgiu víťaznej Cirkvi konanú na nebi. Ľudské túžby deformovať Božiu službu sú smiešnou detskou pästičkou, ktorá môže zrúcať koláčik na pieskovisku, ale na zničenie pyramídy je primalá. A čo je pyramída oproti svätej liturgii? Cukríkom v ústach anjelov!

Ikonostas s barokovými prvkami – príklad kráčania Východu a Západu po spoločnej ceste emauzských učeníkov.

Zdroj: pixnio.com

Darwinovská predstava o vývoji zložitejších liturgických foriem z jednoduchších je byzantskej mysli rovnako cudzia. Liturgia bola oblečená do Nádhery už od jej prvého zjavenia na zemi. Zjavenia, nie štartu alebo počiatku. Celý život Spasiteľa bol a je liturgiou, náš *ordo celebrationis*²³ je preto nebeským „fotoaparátom“, ktorý zobrazuje ekonómiu spásy od Betlehema po Kalváriu a prázdny hrob. Garantom krásy liturgie je *Spiritus Dei*.²⁴ Vyhnat Svätého Ducha z liturgie znamená premeniť ju na kultúrne podujatie s chlebom a vínom ako bonusom usporiadateľa, ktorým už nie je Boh, ale *homo curiosus* – človek opatrný, prepracovaný, ustarostený, kuriózny a – zvedavý.

Cirkev sa radovala a plakala s liturgiou a v liturgii dávno pred sformovaním záväzného biblického kánonu. Mantru protestantského *sola scriptura*²⁵ rozdrví východorímske *sola liturgia et solum Sacrificium*.²⁶ Na svätej liturgii biblické Slovo a slovo človeka spievajú milostný dvojspev. Lebo východný svedok Kristovej lásky vie, že liturgia je mystickou loďou postavenou z biblických dosák. Loď Svätého písma a veslo Božej slávy. Boh kraľuje s veslom liturgie a toto veslo má tvar spásonosného kríža – *Crux Salvifera*.

Slovenskí služobníci Pána v kňazských felónoch²⁷ (zjednotení s rímskym arciprestolom, aj tí, ktorí od pápežskej tiary bočia) pijú z cirkevnoslovanských duchovných studní. Olivovník našich rozjímaní o byzantskej eucharistickej bohoslužbe sa však neopiera o slovanskú berlu, a ani sa o ňu opierať nebude. Vyrastie z bohatej pôdy latinských textov (na Slovensku, žiaľ, zakopaných pod mohylou nevedomosti) a prekladov liturgie svätého Jána Zlatoústeho, ktoré si postupne predstavíme a budeme v nich hľadať duchovný zlatý rez.

Gogoľovské mŕtve duše vedome topia v antickej Léthé²⁸ latinské Božie poklady, pretože ich jas im priveľmi oslepuje temnú tvár... Rumunské liturgické texty sú však stále živým pravítkom, pomocou ktorého môžeme čiastočne „odmerať“ a rekonštruovať, ako latinofónni kresťania východného rítu pred stovkami rokov chválili Najsvätejšiu Trojicu – tú istú včera, dnes a naveky. Z amfory našich textov preto sem-tam vypadne rumunská liturgická perlička.

Kočiar latinského slova nás v pokračovaní týchto úvah privezie do staníc nových, a predsa starobylých explikácií. Pokiaľ bude cesta za latinským verbálnym epitachilom²⁹ východnej bohoslužby *Via Crucis*,³⁰ tým lepšie. Lebo Kristovou bodkou za krížovou cestou je Vzkriesenie.

(Pokračovanie)

1 Talianska interjekcia – ach jaj, beda!

2 Hryzie (ho) svedomie.

3 Druh melodicky atraktívnej belcantovej árie v pomalšom a voľnejšom tempe, ktorá charakterizuje postavu v lyrickom (opernom) divadle 19. storočia.

4 čierna hmla

5 Kamilavka (u Grékov *καμιλάβκιον*) predstavuje v cirkvách konštantínopolskej tradície špecifickú pokrývku hlavy kléru a mníšskeho stavu. Má tvar cylindra a jeho názov je pravdepodobne odvodený z helénskeho mena ľavy (*κάμηλος*), keďže prví mníši žijúci v egyptskej púšti si tkali klobúky z ľavej srsti. Z latinskej transliterácie gréckeho slova *camelaucum* vznikol názov vínovočervenej pápežskej čiapky *camauro*.

6 Komplex stredovekých gréckych monastierov vysoko v skalách svojím duchovným významom šliape na päty známej mníšskej republiky Athos na jednom z „prstov“ Chalkidík. Voľný preklad mena *Meteora* znie „zavesené v oblakoch“. V slovenčine sa tento názov chápe ako singulár, ale v gréckom jazyku ide o množné číslo (*τα Μετέωρα*), preto sa prikláňame k plurálu Meteory.

7 čo je treba (vy)konať

8 obetného

9 Okúste a dívajte sa (vidte, hľadte), aký dobrotivý (nežný) je Hospodin. Súčasný slovenský preklad psalmodického textu (Žalm 34) má formu: Skúste a presvedčte sa, aký dobrý je Pán.

10 Identické pomenovanie (kráľovské vráta) je vo východnej kresťanskej cirkvi zaužívané pre stredné dvere ikonostasu, pretože nimi v podobe eucharistických Darov prichádza sám Imperátor Ježiš Kristus. Za čias Byzancie smel kráľovskou bránou vstupovať do oltárneho priestoru (pozemský) cisár, aby prijímal Telo a Krv Pána spolu s klérom. Pojem cárske dvere sa ujal najmä u Slovanov, Gréci dávajú prednosť formulácii krásna brána. Čo sa týka *scaenae frons* antického divadla, moderný termín *porta regia* u Vitruvia nenájdeme. V klasickej literatúre nám „štekli zrak“ analogické spojenia *valvae regiae* (kráľovské dvojkrídlové dvere), *mediae valvae* (stredné dvojdvere) alebo priamo *aula regia* (kráľovská dvorana).

11 náboženstvo pohanského ľudu

12 všetkých umení

13 Mníšske klopadlo v balkánskych monastieroch, ktoré zvoláva Kristov ľud na bohoslužbu. Legenda hovorí, že v dobách, keď Turci zakazovali v chrámoch zvoniť, kresťania namiesto zvonov používali rôzne klopačky a rapkáče. Rozlišuje sa železné (*simandron*) a drevené klopadlo (*talanto*), v praxi však oba termíny synonymne splývajú. Signálnym nástrojom, ktorý mníšskemu klopadlu (v rumunčine známeho pod názvom *toacă*) akoby vypadol z oka, je slovenská banícka klopačka.

14 pred zrakom sveta

15 liek, liečivý prostriedok, medikament

16 Od začiatku do konca.

17 Od začiatku do konca.

18 Pánovej obete (genitív od *immolatio*)

19 Na Slovensku je zaužívaná formulácia „božská liturgia“, mali by sme však hovoriť aj o Božej liturgii, aby sa tým zdôraznila pravda, že theantropickým (bohoľudským) celebrantom služby je Mesiáš.

20 Uprostred Cirkvi, v jej mystickom strede.

21 Bez prerušenia, nepretržite.

22 Ducha Svätého Utešiteľa (grécky ekvivalent latinského *Consolator*).

23 Poriadok bohosluženia.

24 Boží Duch

25 Iba (samo) Sväté písmo – protestantská teologická axióma mylne zdôrazňujúca primát Biblie nad cirkevnou Tradíciou za predpokladu, že Tradícia nie je Bohom inšpirovaná. Z pohľadu katolíckeho učenia je exstirpácia Tradície z organizmu Cirkvi neprípustný a vážny lapsus.

26 Len liturgia a len Obeta.

27 Vrchné bohoslužobné rúcho kňaza východného rítu, byzantský „brat“ západnej kazuly.

28 V mytologických predstavách rieka zabudnutia v podsvetí.

29 Kňazská štóla v byzantskom obrade.

30 Krížová cesta

URL adresa článku: <http://christianitas.sk/meditacie-o-byzantskej-svatej-liturgii-druha-cast/>